

Riktlinjerna för den svenska straffprocessens ombildning.

Av hovrättsrådet PER SANTESSON.

Frågan om en allmän reform av det svenska rättegångsväsendet har vid flera tillfällen varit föremål för övervägande. Mer eller mindre genomgripande förslag till en allmän processreform ha framlagts, men intet av dem har vunnit statsmakternas bifall. Redan i början av adertonhundratalet avgav sålunda lagkommittén förslag rörande domstolsväsendet samt rättegången i tvistemål och brottmål. Förslagen, vilka granskades av den äldre lagberedningen, inneburo i huvudsak ett bibehållande av de i 1734 års lag givna grunderna. I anslutning till förslagen genomfördes vissa begränsade reformer, företrädesvis på domstolsorganisationens område. År 1884 framlade nya lagberedningen ett principbetänkande rörande rättegångsväsendets ombildning. Däri förordades — med bevarande i huvudsak av det äldre förfarandets grunddrag — betydelsefulla ändringar främst beträffande domstolsorganisationen men även i fråga om förfarandet. Över betänkandet avgavs yttrande av förstärkta lagberedningen. I enlighet med den fastställda planen för arbetets bedrivande utarbetade sedermera lagberedningen förslag till lagar rörande särskilda delar av rättegångsväsendet, men endast några av dem antogos av riksdagen. Snart övergavs också arbetet på en större reform, och i stället genomfördes en del mindre omfattande ändringar. Förslag till en allmän rättegångsreform

framlades ånyo av processkommissionen i dess år 1926 avlämnade betänkande angående rättegångsväsendets om- bildning. I betänkandet föreslogs en genomgripande reform, omfattande såväl organisationen som förfarandet.

Ett synnerligen betydelsefullt steg för reformfrågans lös- ning har nu tagits, då Kungl. Maj:t genom proposition till 1931 års riksdag lämnade riksdagen tillfälle att avgiva yttrande angående vissa av chefen för justitiedepartementet, statsrådet Gärde, angivna huvudgrunder för en rättegångs- reform. I propositionen uttalade departementschefen bland annat, att han ansåge en allmän reform av vårt rättegångs- väsen vara av behovet påkallad, samt att en sådan borde, i huvudsaklig överensstämmelse med de av honom angivna riktlinjerna, så snart sig göra läte, komma till stånd. För nämnda ändamål borde arbetet med ny lagstiftning an- gående rättegångsväsendet och vad därmed sammanhänge utan dröjsmål upptagas. Med hänsyn till berörda lagstift- nings å olika områden djupt ingripande betydelse syntes lämpligt, att riksdagen dessförinnan sattes i tillfälle att yttra sig över de tillämnade huvudgrunderna för reformen. Det vore nämligen av stor vikt, att redan på detta skede klarhet vunnes, huruvida dessa grunder uppbures av en mera allmän åskådning inom riksdagen och den i sinom tid färdigställda lagstiftningen alltså kunde väntas vinna riksdagens godkännande.

Det av riksdagen för frågans behandling tillsatta sär- skilda utskottet fann i likhet med departementschefen, att en i vissa hänseenden genomgripande reform av rättegångs- väsendet borde komma till stånd, samt att arbetet därå utan dröjsmål borde upptagas. Även i fråga om huvud- grunderna för reformen anslöt sig utskottet i stort sett till departementschefens förslag. I vissa hänseenden föreslogos emellertid viktiga avvikelser. Riksdagen biträdde i huvud- sak utskottets yttrande. På några punkter stannade emel- lertid kamrarna i olika beslut, i följd varav riksdagen därutinnan icke kunde avgiva något yttrande.

I det följande skall en redogörelse lämnas för de viktigaste av de sålunda godkända huvudgrunderna för reformarbetet, i den mån de avse en omdaning av rättegången i brottmål. Härvid må förutskickas, att i propositionen främst lagits sikte å en reform av civilprocessen — det är inom denna som bristerna i det nuvarande rättegångsväsendet skarpt framträtt — och att därför straffprocessen behandlats mera kortfattat. Ett flertal av de för civilprocessen angivna riktlinjerna äga emellertid giltighet även för straffprocessen.

Såsom grundtanke för det blivande arbetet ha såväl departementschefen som riksdagen framhållit, att reformen främst borde inriktas på åstadkommande av ett förbättrat förfarande. Ändringar i organisationen borde vidtagas endast såvitt de äro nödvändiga för att skapa förutsättningar för ett sådant förfarande.

Enligt de godkända huvudgrunderna skall straffprocessen i princip vara ackusatorisk. Den utveckling i denna riktning, som hittills ägt rum, skall sålunda fullföljas. Domstolens uppgift bör, i syfte att trygga dess opartiskhet och stärka tilliten till rättsskipningens objektivitet, begränsas till att leda förhandlingen och upprätthålla ordning och reda i målet, under det att uppgiften att samla bevismaterialet lägges på andra organ. Detta bör dock icke utesluta, att domaren, om han finner ett mål ofullständigt utrett, ingriper för att fullständiga vad som brister. Den tilltalade skall i princip vara likaberättigad med åklagaren och äga utöva de rättigheter, som i allmänhet tillkomma part. I enlighet härmed får han icke utsättas för inkvisitoriskt förhör i syfte att förmå honom till bekännelse, liksom han icke mot sin vilja kan göras till bevismedel mot sig själv.

Förfarandet i underrätt skall vidare byggas på grundsatserna om koncentration, muntlighet och omedelbarhet. För vinnande av ett koncentrerat förfarande skall handläggningen uppdelas i förberedande undersökning och huvudförhandling. En sådan anordning påkallas även av en

tillämpning av den ackusatoriska principen. Förberedelsen skall i mål, däri talan föres av allmän åklagare, stå under ledning av denne. Tanken att anförtro förundersökningen åt en särskild förhørsdomare avvisas av såväl departementschefen som riksdagen. Rörande tillvägagångssättet vid förundersökningen skola garantier skapas för att misstänkt person icke utsättes för alltför inkvisitoriska eller eljest olämpliga förhörsmetoder eller över huvud taget för behandling, som medför alltför stark psykisk eller fysisk påfrestning. Den misstänkte bör ha rätt att redan på förundersökningens stadium anlita försvarare, och möjlighet bör beredas honom att påkalla ingripande av domstol, därest förhørsledaren överskrider sin befogenhet eller den misstänkte eljest anser, att vid förundersökningen icke rätteligen förfarits. I mål, däri endast enskilt åtal förekommer, bör huvudförhandlingen föregås av en förberedelse inför domaren. Det vid underrätterna stundom tillämpade förfarandet att inleda förhandlingen med uppläsning av protokoll från förundersökningen och därefter tillfråga den tilltalade, om han vitsordar protokollets riktighet, bör icke bibehållas. Huvudförhandlingen skall om möjligt frigöras från nämnda protokoll. Jämväl förhör med vittnen och andra bör ske utan erinran om protokollets uppgifter. Tydligt torde vara, att domstolen vid sitt avgörande har att taga hänsyn allenast till vad som förekommit vid huvudförhandlingen och den bevisning, som där framföres.

För genomförande av grundsatsen om rättegångens concentration erfordras vidare bestämda föreskrifter till förhindrande av uppskov med huvudförhandlingen. Allvarliga påföljder böra sålunda stadgas för part — liksom för vittne eller annan — som genom förfallolös utevaro eller på annat sätt förorsakar uppskov. Härvid bör bland annat komma under övervägande att ålägga den försumlige skyldighet att gälda alla genom uppskoven föranledda kostnader. Vidare bör föreskrivas, att envar, som kallas till huvudförhandling och blir hindrad att komma tillstädes, oför-

dröjligen skall underrätta domaren härom. För det fall, att vid huvudförhandlingens början finnes uppenbart, att handläggningen på grund av parts, vittnes eller annans utevaro icke kan slutföras vid samma rättegångstillfälle, har riksdagen uttalat, att det visserligen i regel syntes vara lämpligt, att handläggningen uppskjutes, men att beaktande måste skänkas åt de tillstådeskommas intresse att icke betungas med onödiga kostnader och besvär. Likartade synpunkter gjorde sig enligt riksdagens mening gällande vid bedömande av spörsmålet, huruvida, då längre uppskov blivit nödvändigt, handläggningen i dess helhet skulle göras om. En föreskrift om upprepande av förhandlingen syntes vara ett av de verksamaste medlen att trygga koncentration i förfarandet. I båda de nu berörda hänseendena borde jämlikt riksdagens uttalande viss frihet medgivas domstolarna att förfara på lämpligaste sätt.

Med frågan om koncentration i förfarandet sammanhänger nära spörsmålet om skyldighet för parterna att muntligen utföra sin talan. I detta hänseende skall gälla, att part i regel icke äger ingiva skriftlig inlaga eller uppläsa sådan inlaga. Emellertid bör det undantagsvis kunna medgivas part, som själv utför sin talan, att hänföra sig till en av honom uppsatt skriftlig framställning. Kravet på muntlighet hindrar naturligen ej part att uppläsa sina yrkanden och ej heller att åberopa skriftligt bevismaterial eller att förete handlingar, som kunna underlätta för domstolen att uppfatta saken.

Även grundsatsen om omedelbarhet i rättegången har med styrka hävdats. Processmaterialet skall sålunda i regel framläggas inför den domstol, som har att döma i målet, och domen skall grundas omedelbart på det sålunda förbragta materialet. Emellertid är det av praktiska skäl nödvändigt att göra avvikelser från denna regel. Möjlighet skall sålunda finnas att upptaga bevisning, främst vittnesmål, utom huvudförhandlingen. De antydda undantagen skola emellertid icke sträcka sig längre än som nödvändigt betingas av förhållandena.

Att grundsatsen om offentlighet i rättegången alltjämt skall tillämpas vid underrätterna, torde näppeligen behöva framhållas.

Vid behandlingen av underrättsförfarandet ha även vissa uttalanden gjorts rörande de straffprocessuella tvångsmedlen. Därvid har framhållits, att dessa böra regleras på sådant sätt, att å ena sidan samhällets intresse av att föröfvade brott verksamt beivras blir behörigen tillgodosett, och å den andra, att den enskildes rättigheter icke uppoffras i högre grad än som är oundgängligen nödvändigt. Enighet har rått därom, att det förfarande, som i praxis utbildat sig, med den misstänktes anhållande såsom förberedande åtgärd för häktning, bör upptagas till laglig reglering. Varje åtgärd, som medför förlust av den personliga friheten under någon mera avsevärd tid, har ansetts böra underställas prövning av domstol eller domare. Även om befogenheten att anhålla eller häkta anförtros åt polis- och åklagarmyndigheter, bör alltså, då frihetsförlusten överstiger viss kortare tid, frågan om den misstänktes kvarhållande underkastas domstols eller domares prövning. Tillika bör det stå den misstänkte öppet att oberoende härav påkalla prövning av denna fråga. Vissa fördelar ha ansetts stå att vinna genom införlivande med vår rätt av reseförbudet såsom ersättning för häktning. Frågan om andra tvångsmedel, såsom beslag, skingringsförbud, husrannsakan och kroppsvisitation, böra göras till föremål för närmare reglering.

Vad nyss anförts rörande förfarandet i underrätt skall i betydande omfattning gälla även för proceduren i mellaninstansen, hovrätten. Såväl departementschefen som utskottet ha framhållit, att principerna om muntlighet, omedelbarhet och offentlighet borde, i den utsträckning det lämpligen låter sig göra, läggas till grund för förfarandet jämväl i hovrätterna. Emellertid har ett undantagslöst tillämpande i andra instans av muntlighets- och omedelbarhetsgrundsatserna icke funnits möjligt. En dylik anordning har ansetts bland annat i allt för hög grad fördyra rättsmedels-

förfarandet och därigenom i många fall betaga parterna möjligheten att fullfölja talan mot underrätternas avgöranden. Rörande omfattningen av de undantag, som med hänsyn härtill böra uppställas, råder emellertid viss oklarhet, beroende bland annat därpå, att riksdagens kamrar i denna fråga stannat i olika beslut. Enligt departementschefens förslag skulle parterna eller deras ombud i regel ha skyldighet att inställa sig vid domstolen och ingå i muntlig förhandling. I mindre mål, där fråga vore om allenast bötesstraff, skulle dock en ovillkorlig inställelseplikt ofta framstå som obillig med hänsyn till de därmed förbundna kostnaderna. I dessa mål borde alltså skriftligt förfarande kunna förekomma. Emellertid skulle domstolen alltid kunna förordna om parts hörande, liksom part, som så önskade, ägde att själv eller genom ombud komma tillstädes för utförande av sin talan. Särskilda utskottet anslöt sig till de av departementschefen sålunda angivna riktlinjerna. Tillika framhöll utskottet beträffande sättet för processmaterialets framläggande, att då ett mål inkommit till hovrätten, någon befattningshavare vid denna borde utses att taga sådan kännedom om handlingarna, att han kunde, där så erfordrades, vid huvudförhandlingen föredraga målet. Efter föredragningen borde tillstädeskommen part ha möjlighet att från sin synpunkt utfylla den lämnade redogörelsen och framföra den ytterligare utredning han ville åberopa. Emellertid borde det stå parterna eller deras ombud öppet att själva framlägga målet. Riksdagens andra kammare biträdde utskottets yttrande i nu förevarande del. Första kammaren antog däremot ett i en reservation till utskottsutlåtandet framfört uttalande av innehåll, att parterna skulle vara skyldiga att infinna sig till muntlig förhandling endast då hovrätten funne det erforderligt.

Ej heller i fråga om de undantag, som för hovrättsprocessen böra uppställas från regeln om omedelbarhet i bevisupptagningen, har enighet kunnat vinnas. Departementschefen har ansett, att part alltid borde äga att i andra

instans förebringa bevisning genom återopande av protokollet över den vid underrätten framförda bevisningen. Dock borde det stå part öppet att där ånyo förebringa sin bevisning, varjämte domstolen skulle äga att av eget initiativ förordna om bevisningens förnyande i erforderliga delar. I de grövre brottmålen borde emellertid all bevisning, som är av betydelse för målet i dess fullföljda skick, oberoende av parts yrkande därom ånyo förebringas. Särskilda utskottet har lika med departementschefen funnit riktigt, att i hovrätt bevisningen singe förebringas genom återopande av det i underrätten förda protokollet, samt att domstolen alltid borde äga förordna, att bevisningen skall i erforderliga delar ånyo förebringas. Däremot har utskottet icke kunnat förorda, att rätt tillerkändes part att under alla förhållanden åter förebringa sin bevisning. Enligt utskottets mening borde det läggas i domstolens hand att pröva, huruvida behov av förnyad bevisupptagning föreligger. Denna princip borde enligt utskottets uppfattning gälla även för de grövre brottmålen, och således jämväl i dessa mål bli beroende på domstolens avgörande, huruvida bevisningen skall framläggas omedelbart eller förmedlas genom protokoll. Riksdagen anslöt sig till utskottets uppfattning.

Såsom redan anförts skall även i hovrätt grundsatsen om offentlighet i rättegången tillämpas. Detta skall gälla vare sig muntlig partsförhandling äger rum eller icke.

Vidkommande härefter förfarandet i högsta instans må till en början anmärkas, att såväl departementschefen som riksdagen tagit avstånd från tanken att begränsa högsta domstolens prövning till rättsfrågan. Högsta domstolens prövning skall sålunda omfatta målet i hela dess vidd, så långt den lägre instansens dom överklagats. Frågan om särskilda anordningar för att förhindra en alltför stark tillströmning av mål till högsta domstolen bör under det fortsatta arbetet bli föremål för närmare utredning. Till följd av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande förfarandet i

hovrätt har viss otydlighet kommit att vidlåda även riktlinjerna för proceduren i högsta instans. I särskilda utskottets, av båda kamrarna i denna del godkända, utlåtande har nämligen anförts, att beträffande förfarandet i högsta domstolen torde böra gälla i huvudsak samma regler, som böra tillämpas i hovrätt. Tillika ha emellertid båda kamrarna godtagit följande principer för förfarandet i högsta domstolen: Muntlig förhandling skall i regel äga rum. Parterna eller deras ombud böra ha möjlighet att, där de så önska, själva framlägga saken. Därest denna möjlighet ej begagnas, bör föredragning verkställas av tjänsteman — revisionssekreterare — med rätt för parterna att därefter utveckla sin talan. När högsta domstolen finner det erforderligt, bör bevisningen upprepas inför domstolen. Jämväl i högsta instans bör offentlighetsgrundsatsen vinna tillämpning.

I nära samband med frågan om förfarandets ordnande står spørsmålet om domstolsprotokollets omfattning. Tydligt torde vara, att protokollet vid huvudförhandling bör innehålla uppgifter om förfarandets yttre form och förlopp samt lämna en kort redogörelse för förhandlingens gång, återgivande framställda yrkanden, bestridanden och erkännanden samt domstolens under rättegången meddelade beslut. Vad angår upplagandet i protokollet av det övriga processmaterialet, främst utsagor av parter, vittnen och sakkunniga, ha såväl departementschefen som riksdagen erinrat, att vid en konsekvent tillämpning av muntlighets- och omedelbarhetsprinciperna ett återgivande av detta material icke vore erforderligt för domstolens avgörande. Däremot är ett sådant återgivande påkallat av andra hänsyn, främst för ernående av ett enkelt och billigt rättsmedelsförfarande. Med beaktande härav har departementschefen ansett, att utsagor av vittnen och sakkunniga böra antecknas i protokollet, så ock partsutsagor, som avgivas under straffansvar. Jämväl i andra fall kunde emellertid enligt departementschefens uppfattning, särskilt med hän-

syn till överrättens bevisprövning, en utsaga eller en domstolens egen iakttagelse vara av den betydelse, att uppteckning därav borde äga rum. Riksdagen har — under framhållande att stor varsamhet bör iakttagas vid varje ökning av protokollets omfattning — i huvudsak anslutit sig till de av departementschefen angivna riktlinjerna. Tillika har riksdagen uttalat, att vid reglering av denna fråga borde beaktas bland annat, att i brottmål partsförhör icke skulle få äga rum under straffansvar och att med hänsyn härtill behov kunde föreligga att i viss utsträckning upptaga även annan partsutsaga i protokollet.

Med spørsmålet om förfarandets gestaltning sammanhänger även frågorna om rätt för part att själv föra sin talan och om behörighet att uppträda som ombud i rättegång. Ehuru dessa frågor äro av större betydelse för civilprocessen än för straffprocessen, böra de här något beröras. Såväl departementschefen som riksdagen ha ansett, att part bör ha rätt att utan anlitande av ombud inför alla domstolar själv utföra sin talan. Införande av advokattvång har sålunda avstyrkts. Beträffande villkoren för behörighet såsom rättegångsombud ha olika meningar uttalats. Departementschefen har icke velat uppställa krav på juridisk utbildning för ombud vid underrätterna. Beträffande överrätterna har han däremot funnit kravet på fullgod juridisk utbildning avsevärt vinna i styrka, samt uttalat, att frågan hur detta krav lämpligast skall tillgodoses borde bli föremål för ingående överväganden vid utarbetande av lagstiftning i ämnet. Riksdagen har emellertid i enlighet med hemställan av särskilda utskottet avstyrkt införande av ett dylikt, om ock begränsat, advokatmonopol. Enligt riksdagens mening borde det medgivas part att jämväl i högre instans anlita det ombud, även utan juridisk examen, för vilket han har förtroende. Tillika har riksdagen framhållit, att detta icke innebure någon eftergift från de krav, som måste ställas på ombuds förmåga att utföra sin huvudmans talan. Ombudet borde sålunda icke blott vara väl insatt i

målet utan även äga förmåga att fullständigt och koncentrerat redogöra för huvudmannens uppfattning rörande sakläget och belysa de rättsliga frågor, som kunna uppkomma. Kommissionärer utan kännedom om målet borde, vare sig de avlagt juridisk examen eller icke, hindras att uppträda. Särskilt stora krav borde ställas på ombuden i de fall, då det tillätes dem att utan föregående referentföredragning framlägga sina huvudmäns talan. Berörda synpunkter gjorde sig framförallt gällande i fråga om högsta domstolen, där stora anspråk måste ställas på ombudens kompetens. Vidsträckt befogenhet måste givas domstolarna att inskrida mot ombud, som icke ägde erforderliga kvalifikationer för sin uppgift. Domstol borde sålunda kunna icke blott avvisa olämpligt ombud utan även betaga sådant ombud rätten att vidare föra annans talan.

I fråga om bevisningen innebära de godtagna riktlinjerna främst övergång till fri bevisprövning, såväl i den meningen att allt material, som kan bidra till sanningens utforskande, skall få förebringas och av domaren beaktas — fri bevisföring — som ock därutinnan att domaren vid värderingen av den framförda bevisningen skall äga att obunden av legala regler följa sin på allmängilliga grunder stödda övertygelse.

Den fria bevisprövningen innebär beträffande bevisningen genom vittnen, att de nuvarande vittnesjäven skola upphöra. Envar, som icke är part i målet eller intager ställning av målsägande, skall kunna höras som vittne. Därvid bör emellertid domstolen taga hänsyn till varje omständighet, som kan inverka på vittnets trovärdighet, och sålunda även beakta de förhållanden, som nu grunda jäv. I princip bör gälla, att envar, som iakttagit något av betydelse för en rättegång, är skyldig att på kallelse infinna sig vid domstolen och meddela vad han har sig bekant i saken. Från denna regel ha emellertid vissa undantag uppställts. Sålunda ha såväl departementschefen som riksdagen ansett, att parts make, föräldrar, barn eller syskon icke borde

kunna mot sitt bestridande förpliktas att avlägga vittnesmål, samt att vittne ej borde vara skyldigt att yppa något, varav skulle framgå, att vittnet eller någon av dess närmare anförvanter begått brottslig eller vanärande handling. Riksdagen har vidare erinrat, att eftergift från vittnesplikten borde göras för vissa befattningshavare beträffande sådant som de på grund av sin tjänsteplikt ej böra få uppenbara. Enligt riksdagens mening borde även övervägas, huruvida icke, åtminstone i brottmål, befrielse från vittnesplikt kunde stadgas beträffande omständigheter, som meddelats i förtroende.

Lika med departementschefen har riksdagen ansett, att vittne i allmänhet bör bekräfta sin utsaga med ed, samt att domstolen i vissa fall bör kunna medgiva, att eden utbytes mot en höglidlig försäkran på heder og samvete. Emellertid har riksdagen uttalat, att från dessa regler borde göras undantag för parts närmaste anförvanter. Dessa personer borde i brottmål kunna höras upplysningsvis. Av grundsatsen om muntlighet i rättegången följer, att vittne skall avgiva sin berättelse muntligen. Hinder bör dock icke möta för vittne att till stöd för sitt minne anlita anteckningar eller andra handlingar. Däremot bör vid vittnesförhör skriftlig atlest icke få åberopas. Därest skriftlig uppteckning — exempelvis i polisförhørsprotokoll — föreligger av vad vittnet har sig bekant, bör denna icke få läggas till grund för förhöret. I fråga om formen för anordnande av förhör med vittne har departementschefen framhållit, att förhöret, som borde stå under domarens ledning, borde vara så ordnat, att tillfälle lämnades vittnet till en fri och såvitt möjligt sammanhängande framställning. Riksdagen har närmare utformat denna tanke och därvid anfört, att vittnena borde höras av rättens ordförande. Det borde emellertid stå denne öppet att, när han ansåge det lämpligt, överlämna åt part eller ombud att utfråga vittne. Jämväl eljest borde parter och ombud äga att, sedan domaren avslutat sitt förhör, framställa de frågor

de ansåge påkallade. Dessa frågor borde få riktas direkt till vittnet och behövde sålunda icke förmedlas av ordföranden. Domaren borde naturligen under förhöret avvisa frågor, som uppenbarligen ej höra till saken eller som äro förvirrande eller eljest otillbörliga.

Beträffande utredning genom sakkunniga böra garantier såvitt möjligt skapas för utredningens opartiskhet. I allmänhet bör därför uppdrag såsom sakkunnig meddelas av domstolen. Innan den utser sakkunnig, bör tillfälle lämnas parterna att framföra sina önskemål rörande valet av sakkunnig. Möjlighet bör även finnas för part att å sin sida tillkalla särskild sakkunnig.

Slutligen må i fråga om bevisningen framhållas, att bland bevismedlen inordnats även utsaga av part. Den tilltalades erkännande blir därför jämställt med övriga bevismedel och underkastat fri bevisprövning. Vad angår civilprocessen har förutsatts, att parts plikt att hålla sig till sanningen skall inskräpas genom straffansvar. Däremot ha såväl departementschefen som riksdagen ansett olämpligt att i straffprocessen stadga sådan påföljd för oriktig partsutsaga.

På sätt redan framhållits skall reformen främst avse förfarandet och förändringar i organisationen vidtagas endast i den mån de äro erforderliga för att skapa underlag för ett förbättrat förfarande. I stort sett förordas också bibehållande av den nuvarande domstolsorganisationen. Treinstanssystemet skall — såsom framgår av det redan anförda — alltjämt tillämpas, och de allmänna underrätterna skola vara behöriga att upptaga såväl tvistemål som brottmål.

Ett spörsmål, som under processreformens tidigare behandling tilldragit sig stor uppmärksamhet, är frågan om införande av en enhetlig underrättsorganisation för land och stad, d. v. s. om avskaffande av de särskilda, av kommunerna bekostade domstolarna i städerna. Med den begränsning av reformen, som nu förordats, har nämnda

fråga i viss mån kommit att skjutas åt sidan. Såväl departementschefen som riksdagen ha visserligen i princip anslutit sig till den uppfattningen, att rättsskipningen i städerna bör överlagas av staten, men ha samtidigt framhållit, att en dylik förändring icke synes böra genomföras i samband med den nu föreslagna reformen. Den allvarligaste av de olägenheter, som vidlåda den nuvarande särskilda rättsskipningen i städerna, har man ansett sig kunna undanröja genom en reform av ordningen för stadsdomarnas tillsättande. Ehuru sålunda ett allmänt överförande till staten av rättsskipningen i städerna icke föreslagits, ha åtgärder i detta syfte ansetts påkallade beträffande de mindre städerna. Dessa städer skola förenas med kringliggande landsbygd till en domsaga. Där det med hänsyn till stadens storlek finnes lämpligt, bör staden — eventuellt tillsammans med angränsande landsbygd — kunna bilda eget tingslag inom domsagan. I frågan var gränsen skall dragas mellan de städer, som skola behålla sin nuvarande jurisdiktion, och dem, som böra bilda gemensam domsaga med kringliggande landsbygd, har uttalats, att den särskilda rättsskipningen bör bibehållas allenast i de städer, som genom sin folkmängd, sina ekonomiska förhållanden och andra omständigheter äga förutsättningar att uppbära en egen rättsskipning av tillräcklig styrka, d. v. s. ha behov av en domstol bestående av minst tre lagfarna ledamöter.

Enligt de antagna huvudgrunderna skola sålunda finnas två typer av underrätter, dels häradsrätter för landsbygden och de mindre städerna, dels ock rådhusrätter för de medelstora och större städerna. I häradsrätterna skall sitta en lagfaren ledamot, under det att i rådhusrätterna det lagfarna elementet, såsom redan antytts, skall bestå av tre personer.

Av särskilt intresse för straffprocessen är frågan om lek-männens deltagande i rättsskipningen. I detta hänseende kan till en början märkas, att såsom departementschefen framhållit den tidigare dryftade frågan om införande, sär-

skilt i grövre brottmål, av jury förlorat sin aktualitet. Enighet synes numera råda därom, att lekmännen böra deltaga såsom meddomare. Från många håll har med styrka hävdats, att det vid häradsrätterna nu förekommande lekmannadeltagandet genom nämnd utgör ett av de värdefullaste dragen i den svenska domstolsorganisationen. Däremot ha mycket delade meningar gjort sig gällande rörande nämndemännens antal och det inflytande, som bör tillerkännas nämnden. Som bekant gäller för närvarande vid häradsrätt, att det domföra antalet nämndemän är sju och att endast enhälligt nämnd kan överrösta den lagfarne ordföranden. Departementschefen har funnit övervägande skäl tala för att domföra antalet borde fastställas till åtta samt att nämndens röst skulle gälla mot ordförandens i fall, då en majoritet av sex nämndemän förefunnes. Detta förslag biträdades emellertid icke av särskilda utskottets majoritet, vilken förordade bibehållande av den nu gällande ordningen. Vid behandlingen av denna fråga stannade kamrarna i olika beslut, i det att första kammaren godkände utskottets yttrande, under det att andra kammaren med bifall till en i ämnet avgiven reservation anslöt sig till departementschefens förslag, dock med den modifikation, att för särskilda fall antalet deltagande nämndemän borde kunna bestämmas till sju. Vad angår rådhusrätterna har departementschefen ansett, att lekmän borde deltaga i rättsskipningen i de grövre brottmålen. I dessa mål skulle rådhusrätten enligt departementschefens förslag bestå av tre lagfarna ledamöter jämte nämnd av åtta personer. Beträffande omröstningen borde gälla, att allenast enhälligt nämnd kunde fälla utslaget mot de lagfarna domarnas enhälliga votum. Måhända borde därtill fogas det förbehållet, att därest ämbetsdomarnas mening vore mildare, denna mening skulle gälla. Därest skiljaktighet förelåge mellan de lagfarna ledamöterna, och ett antal av sex nämndemän anslöte sig till den mening, som uttalats av den skiljaktige ämbetsdomaren, borde denna mening bliva utslagsgivande.

Utskottsmajoriteten avstyrkte emellertid förslaget om införande av nämnd i rådhusrätterna. Jämväl på denna punkt fattade kamrarna skiljaktiga beslut. Första kammaren biträdde utskottets ståndpunkt. Däremot godkände andra kammaren en vid utskottsutlåtandet fogad reservation, däri uttalades, att jämväl vid rådhusrätterna nämnd borde deltaga i handläggningen av brottmål. Dock syntes enligt reservanternas mening nämnds medverkan kunna undvaras i fråga om ringare brottmål. Var gränsen skulle dragas borde bliva föremål för ytterligare undersökning. Särskilt angelägen syntes medverkan av lekmän vara, då fråga vore om brott, förövat av person under aderton år. Vad angår sättet för nämndens infogande i stadsdomstolarna ansåge reservanterna det vid sidan om den av departementschefen föreslagna anordningen jämväl böra undersökas, huruvida icke nämnden borde träda i stället för de rättsbildade bisittarna, så att rådhusrätten i brottmål finge en sammansättning motsvarande häradsrättens.

Beträffande arbetsfördelningen mellan häradshövdingen och de rättsbildade biträdena i domsagan har i de godkända direktiven framhållits, att det vore av vikt, att alla mål, däri bevisningen vore av någon större betydelse, handhades av domare, som vore fullt vuxna uppgiften att omhänderha dylika mål, samt att det vore mindre tilltalande att mera allmänt överlämna handläggningen av de med hänsyn till tvisteföremålets värde eller ur andra synpunkter mindre viktiga målen åt domare med mindre erfarenhet och kvalifikationer i övrigt. Starka skäl talade för att organisation och arbetsfördelning ej anordnades så, att dessa mål som regel undandroges häradshövdingens handläggning. Det sagda finge icke anses utgöra hinder för att vissa enklare mål, för vilkas avgörande icke tarvades någon vidlyftigare handläggning eller utredning, såsom vissa mindre brottmål, kunde överlämnas till yngre domare. Den ordinarie domaren borde vidare helt frigöras från bestyr, som vore av mera underordnad betydelse för den egentliga

rättsvården. Handhavandet av expeditionsgöromålen syntes böra överflyttas å en vid domstolen anställd sekreterare, som hade att under eget ansvar förestå det egentliga kansliarbetet. Sekreteraren borde erhålla en mera stadigvarande anställning och äga sådan utbildning, att han vid härads-hövdingens semesterledighet eller vid annat mera kortvarigt förfall för häradshövdingen kunde inträda som dennes vikarie. Det ytterligare behov av juridiskt biträde, som kunde föreligga inom domsagan, syntes kunna tillgodoses genom notarier med mera tillfällig anställning.

Den sålunda förordade organisationen har ansetts kunna väl förenas med den nuvarande domsagoindelningen. En allmän omreglering av domsagorna har därför icke ansetts erforderlig för reformens genomförande. Antagligen komma emellertid vissa förändringar att bliva erforderliga. Av betydelse i detta hänseende är att, såsom redan berörts, ett stort antal mindre städer efter hand böra införlivas med häradsrätternas domkretsar. Beträffande de mindre domsagorna syntes liksom hittills en successiv reglering av deras områden vara påkallad. Därvid skall stor varsamhet iakttagas och tillbörlig hänsyn ägnas befolkningens berättigade intressen. I fråga om de största domsagorna synas särskilda åtgärder vara erforderliga för arbetskrafternas förstärkande. Arten av dessa åtgärder bör bestämmas i varje särskilt fall. Slutlig ställning till frågan om domsagornas storlek har ansetts icke kunna tagas förrän erfarenhet vunnits rörande den arbetsbörda, som genom ett reformerat förfarande kommer att åläggas häradsrätterna.

Vad angår häradsrätternas tingsordning skall reformen avse låtare tingssammanträden med ett mindre antal mål på varje sammanträde. Riksdagen har tillagt, att vid det fortsatta arbetet borde undersökas, huruvida i en reformerad tingsordning någon motsvarighet kan skapas till de nuvarande tremanstingen eller på annat sätt tillgång till rättsskipning på platsen kan beredas städer eller andra större samhällen, vilka icke utgöra häradsrättens vanliga tingsställe.

En nödvändig förutsättning för anordnande av muntlig förhandling i andra instans är att hovrätterna bli lätt tillgängliga för den rättssökande allmänheten. Med hänsyn härtill skall en uppdelning ske av de båda större hovrätterna. Antalet hovrätter bör bestämmas till lägst fem och högst sju. Det har ansetts, att åtminstone en hovrätt bör inrättas i Norrland, och att starka skäl tala för att en hovrätt förlägges till Göteborg. I syfte att göra hovrätterna lättare tillgängliga har även föreslagits, att hovrätt i vissa fall skulle kunna hålla särskilt sammanträde — hovrätts-ting — å plats utom förlägningsorten. Skäl för en sådan anordning har ansetts särskilt föreligga i de grövre brottmålen. Domföra antalet ledamöter på varje hovrättsdivision har ansetts böra sättas till fyra. Departementschefen har förordat, att jämväl i hovrätt nämnd måtte deltaga vid handläggning av de grövre brottmålen. Det domföra antalet nämndemän borde enligt departementschefens uppfattning bestämmas till åtta och beträffande omröstning till dom skulle i huvudsak tillämpas de regler, som av honom föreslagits beträffande rådhusrätt. Förslaget om inrättande av hovrättsnämnd har avstyrkts av särskilda utskottets majoritet, och dess uppfattning delades av första kammaren, medan andra kammaren med bifall till en avgiven reservation tillstyrkte departementschefens förslag med tillägg, att det syntes böra övervägas, huruvida det icke borde föreskrivas, att endast det votum, som biträdades av en enhällig nämnd, skall gälla mot den mening, som uttalats av ämbetsdomarna, dock att dessas enhälliga mening borde gälla när den är mildare.

Någon förändring i högsta domstolens sammansättning har icke föreslagits. Därest med föranledande av kamrarnas beslut rörande förfarandet i högsta instans ämbetsmannaföredragning i större utsträckning skulle förekomma därstädes, erfordras naturligen tillgång till ett icke obetydligt antal revisionssekreterare.

En genomgripande omläggning har av departementschefen

föreslagits beträffande åklagarväsendet. Vid underrätterna skulle åklagargöromålen uppdelas på två grupper av befattningshavare. De medelsvåra och grövre brottmålen skulle anförtros åt mera kvalificerade åklagare med fullgod juridisk utbildning, statsåklagare, medan lindrigare brott skulle kunna åtalas av åklagare med lägre kompetens, underåklagare. Det syntes böra undersökas, huruvida i syfte att höja de sistnämndas kvalifikationer för åklagarvärvet en lämpligare arbetsfördelning mellan de nuvarande landsfiskalerna kunde ernås genom att å skilda befattningshavare överflytta å ena sidan åklagar- och polisgöromålen och å andra sidan landsfiskalens övriga åligganden. Underåklagare borde tillika vara polismyndighet. Huruvida en dylik anordning vore lämplig även beträffande statsåklagare, har departementschefen lämnat öppet. Emellertid har han framhållit, att med hänsyn till statsåklagarens befattning med förundersökningen i brottmål i varje fall en nära samverkan mellan honom och polismyndigheten borde vara rådande. De större och medelstora städerna, där den kommunala rättsskipningen alltjämt skulle bibehållas, borde i samma utsträckning som hittills ha att draga försorg om åklagarväsendet, och i de största städerna borde jämväl statsåklagarna falla på stadens lott. I de städer, vilka komme att i judiciellt hänseende förenas med kringliggande landsbygd, skulle den nuvarande ordningen beträffande stadsfiskaltjänsterna bestå, därest staden vore tillräckligt stor för att bilda eget åklagardistrikt, men eljest en sammanslagning komma till stånd även i fråga om åklagardistriktet. Vad angår organisationen av åtalsmyndigheten i hovrätt, har departementschefen förordat, att i sådana fall, där vid underrätt talan förts av underåklagare, åklagartalan i hovrätten måtte utföras av särskilda där anställda åklagare, hovrättsfiskaler, medan i övriga mål, åtminstone de grövre brottmålen, den statsåklagare, som utfört åtalet i den lägre instansen, borde föra talan jämväl i hovrätten. Åt den statsåklagare — förslagsvis benämnd förste statsåklagare —

som vore förlagd till hovrättsstaden, borde inrymmas förmansställning för övriga statsåklagare under hovrätten samt för hovrättsfiskalerna. Rätt att fullfölja åtal till högsta domstolen skulle tillkomma allenast justitiekanslern samt i vissa fall justitieombudsmannen och militieombudsmannen. I de mål, där talan fullföljes av den tilltalade, skulle åtalet i högsta domstolen bevakas av någon av nyssnämnda åklagare eller av någon hos dem anställd tjänsteman. Departementschefen har även berört ett av särskilda sakkunniga framlagt förslag angående omorganisation av landsfiskalsbefattningarna m. m. Förslaget innebar bland annat en uppdelning av landsfiskalsgöromålen på två grupper av befattningshavare, landsfiskaler och häradsfogdar. Uppdelningen skulle i huvudsak ske efter den grunden, att fiskalerna skulle omhänderha polis- och åklagarväsendet, under det att utökningsväsendet skulle övertagas av fogdarna, till vilka även borde kunna överföras vissa landsfiskalerna för närvarande ävilande allmänt administrativa uppgifter. Enligt de sakkunnigas mening skulle fiskalerna efter den föreslagna reformens genomförande vara kompetenta att utföra alla åtal i första instans, och för denna instans skulle i framtiden alltså icke erfordras några särskilda, högre kvalificerade åklagare för de grövre brottmålen. Mellan underåklagarna och den högsta åklagarmyndigheten måste emellertid enligt de sakkunnigas mening finnas en kategori överordnade åklagare med uppgift bland annat att avgöra, när underrätts utslag skulle överklagas, samt att utföra åtalet i hovrätten. — Riksdagen har i enlighet med hemställan av särskilda utskottet framhållit såsom angeläget, att en reform av åklagarväsendet snarast möjligt kommer till stånd. Rörande riktlinjerna för detta reformarbete har riksdagen för närvarande icke kunnat uttala sig. Emellertid borde enligt riksdagens mening samtliga de framkomna förslagen lagas under omprövning.

Det av riksdagen sålunda förordade arbetet på en reform av rättegångsväsendet har nu igångsatts. Med stöd av där-

till erhållet bemyndigande har departementschefen den 18 juni 1931 tillkallat sakkunniga att inom justitiedepartementet utarbete förslag till lagbestämmelser angående rättegångsväsendet och vad därmed sammanhänger. Vid anmälan av ärendet i statsrådet framhöll departementschefen, att vid detta arbete de av riksdagen biträdda riktlinjerna borde följas. Att de nya synpunkter, som kunde framkomma under arbetets bedrivande, borde beaktas, låge i sakens natur och överensstämde även med riksdagens uttalande. Enligt den uppfattning, som kommit till uttryck i propositionen och till vilken jämväl riksdagen anslutit sig, borde reformen främst avse förfarandet och den därmed sammanhängande frågan om bevisningsrätten. Med hänsyn härtill syntes dessa spörsmål böra i första hand upplagas till behandling.
